

YENİLİKÇİ BİR ÖĞRETİM TEKNİĞİ OLARAK ZİHİN HARİTALAMA VE DİN EĞİTİMİNDE KULLANIMI¹

Hilmi TÜRKYILMAZ

*Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi DKAB Öğretmenliği Bölümü,
hilmiturkyilmaz@gmail.com*

Received:06.05.2017

Accepted: 26.08.2017

ÖZ

Eğitim sistemimizde belirli bir zamana kadar “geleneksel öğretim” olarak adlandırılan bir yaklaşım tarzı benimsenmiş ve uzun yıllar okullarda bu yaklaşım tarzına uygun öğretim teknikleri uygulanmıştır. Bu yaklaşım tarzının doğal sonucu olarak öğretmen merkezli, öğrencinin beyin gücünü sınırlı bir şekilde kullandığı, üretkenlikten çok ezberciliğe dayanan, tekdüze, bireysel farklılıkların sınırlı ölçüde dikkate alındığı bir eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Fakat modern teknolojik gelişmeler sayesinde içinde yaşadığımız dünyada birçok alanda hızlı değişiklikler olmuş ve bu değişikliklerin neticesinde insanın hayata bakış açısı ve bu sürecin zorunlu sonucu olarak eğitim anlayışı da değişmiştir. Bu anlamda çağımızda öğrencilere verilen eğitim ve geliştirilmesi hedeflenen beceriler de geçmiştekilerden büyük oranda farklılaşmıştır. Çünkü içerisinde bulunduğumuz çağda, bilgi hem daha yoğun hem de daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bilginin bu yoğun ve karmaşık yapısı, bilgiyi kullanacak bireyler açısından yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu çalışmada, ülkemizde henüz pek yaygın olarak kullanılmayan, etkin bir araç olan zihin haritalarının tanıtımı yapılacak ve din eğitiminde kullanımı ile ilgili örnekler tanıtılacaktır.

Anahtar kelimeler: Zihin Haritalama, Zihin Haritası, Kavram Haritası, Din Eğitimi.

MIND MAPPING AS AN INNOVATIVE TEACHING METHOD AND ITS USAGE IN RELIGIOUS EDUCATION

ABSTRACT

In our education system, for a while, a teaching approach, which is named as “conventional teaching” has been adopted, and teaching techniques suitable for this approach have been used at schools for many years. As a natural result of this approach, an education system; focusing on teacher centered method in that students rarely use their intelligence, based on memorization rather than productivity, monotonous teaching and dealing with individual differences limitedly has emerged. However, there has been some fast changes in the world that we live in numerous fields due to the modern technological progress and by the way there has been also some changes in the perspective on life of people and accordingly the perception of education as a natural result of this process. In this regard, in our age the education which is taught to the students and the talents with should be advanced are differentiated substantially rather than the conventional process. Thus, data is not only complicated but also intense in our time. Complicated and intense data makes necessary to be improved new techniques and methods for the individuals who will get and teach it. This paper aims to introduce mind maps as a means which are not used widely in our country and the examples of mind maps for religious education.

¹ Bu çalışma 6-8 Nisan 2017’de International Congress Of Eurasian Social Sciences’ta Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

Keywords: Mind Mapping, Mind Map, Consept Map, Religious Education.

I. GİRİŞ

Eğitim sistemimizde yakın zamana kadar “geleneksel eğitim” olarak adlandırılan bir yaklaşım tarzı benimsenmiş ve uzun yıllar okullarda bu yaklaşım tarzına uygun öğretim teknikleri uygulanmıştır. Bu yaklaşım tarzının doğal sonucu olarak öğretmenin merkezde olduğu, öğrencinin beyin gücünü sınırlı bir şekilde kullandığı, üretkenlikten çok ezberciliğe dayanan, tek düze, bireysel farklılıkların sınırlı ölçüde dikkate alındığı bir eğitim öğretim sistemi ortaya çıkmıştır (Özden, 2011: 6-7).

Bu yaklaşımda bilgi sabit, kesin ve değişmeyen bir değer olarak kabul edilmekte, öğretmen ise hem bilginin kaynağı hem de onu aktaracak olan kaynak olarak algılanmaktadır. Onun için öğrenme-öğretme sürecinde zamanın büyük bir bölümünü öğretmen kullanmakta, iletişim büyük oranda tek yönlü olmaktadır. Toplu öğretim esas olup öğrencilerin bireysel farklılıkları, yetenekleri, ilgileri, beklentileri, öğrenme hızı vb. noktalar yeterince dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla bu sistemde “düz anlatım” ve “soru-cevap” en çok tercih edilen yöntemler olmakta ve bunun dışındaki etkinliklere fazla yer verilmemektedir (Sünbül, 2007: 149). Doğal olarak böyle bir eğitim, bir dizi bilginin öğretmen tarafından öğrenciye aktarılması ve bunların ezberlenmesi ile sınırlı kalmaktadır (Girgin, 2011: 3). Dolayısıyla eğitim programı da öğrencilerin düşünme ve problem çözme yeteneklerini geliştirici bir hedef taşımamaktadır.

Fakat modern teknolojik gelişmeler sayesinde içinde yaşadığımız dünyada birçok alanda hızlı değişiklikler olmuş ve bu değişikliklerin neticesinde insanın hayata bakış açısı ve bu sürecin zorunlu sonucu olarak eğitim anlayışı da değişmiştir. Zira bir toplumun eğitim sistemi, hem toplumun içinde bulunduğu zamanı hem de toplumun geleceğini şekillendiren en temel konuların başında gelmekte ayrıca toplumsal değişme dinamiklerinin de en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda eğitim sistemi, toplumun güncel istek ve koşullarını karşılamayı amaçlarken zaman boyutunda değişen koşullar ve beklentiler karşısında sürekli güncellenmektedir. Dolayısıyla söz konusu gelişmeler neticesinde günümüzde mevcut bilgilerin hızla eskimesi nedeniyle öğrencilere bilgi aktarma yaklaşımının önemi azalmıştır. Bu bağlamda çağımızda öğrencilere verilen eğitim ve geliştirilmesi hedeflenen beceriler de geçmiştekilerden büyük oranda farklılaşmıştır.

Artık günümüzde eğitimin amacı zayıf yönleri onarıp temel becerilerde yeterlilik kazandırarak ortalama benzer bireyler yaratmaktan çok bireysel farklılıkların gözetildiği ve başarılı yönlerin ortaya çıkarıldığı bir süreci gerçekleştirmek olarak algılanmaktadır. Öğrenmeyi bilmek, öğrenmeyi öğrenmek, bireysel olarak öğrenmek, takım halinde ve örgüt olarak öğrenmek eğitimin temel öğeleri olarak kabul edilmektedir (Genç ve Eryaman, 2007: 98). Eğitim ve öğretim, öğrencilere önceden belirlenmiş içeriğin doğrudan aktarılması olarak değil, öğrenmenin kolaylaştırılması, öğrenme işinde öğrenciye dış dünyaya ilişkin kendi bireysel bilgi, anlam ya da yorumlarını yapılandırması için yardım edilmesi süreci olarak görülmektedir. Bu nedenle öğretim uygulamalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında öğretmenlerin neyi, nasıl öğreteceklerinden çok öğrencilerin hangi koşullarda daha iyi öğrenebilecekleri üzerinde durulmaktadır. Öğrenci, öğretim sürecine aktif katılmaktadır.

Bu yeni süreçte öğretmenlerden beklenen rol, öğrencinin merakını canlandırması, onu araştırmaya yöneltmesi ve sistemli çalışmasına yardımcı olmasıdır.

Kısaca bilim ve teknolojideki gelişmeler, iletişim imkânlarının artması, eğitim ortamlarının çeşitlenmesi, öğretmenlerin mesleki formasyonlarının yükselmesi, öğrenme ortamındaki öğretmen rollerinin farklılaşması, “yaşam boyu öğrenme”, “öğrenmeyi öğrenme” gibi evrensel yaklaşımların küresel düzeyde kabul görmesi ve benzeri nedenler bütün alanlarda olduğu gibi din eğitimi alanında da program geliştirme yaklaşımlarını, model ve formatlarının sürekli sorgulanmasını ve geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Şişman, 2011: 351) Bu bağlamda ele alındığında genel anlamda eğitimdeki paradigma değişikliğini din eğitim ve öğretiminde de görmek mümkündür.

II. DEĞİŞEN DİN ÖĞRETİMİ PARADİGMASI, YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Din eğitimi söz konusu olunca bahsedilen değerler dizisi değişikliğinin din eğitimi bilimine yansımalarının biraz daha geç olduğu söylenebilir. Onun için burada bahsedilen değişiklikleri, okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunlu hale getirildiği 1982 öncesi ve sonrası olmak üzere iki kısımda değerlendirmek daha doğru olacaktır.

1980 öncesi din eğitimi programları “nasıl bir din eğitimi” sorusu yerine “niçin din eğitimi” tartışması çerçevesinde yapılmıştır. Bu bakış açısı sebebiyle din eğitimi programları daha ziyade, bilimsel çerçevede değil siyasi görüşler çerçevesinde tartışılmış ve gündeme gelmiştir. O dönemde din öğretiminin bilimsel çalışmaların konusu ve bilim adamlarının tartıştığı bir konu haline gelmemesi, aksine din adamları tarafından değil de siyasi platformlarda ve siyasetçiler tarafından daha yoğun tartışılması, eğitim bilimcilerinin -son dönemler hariç- din olgusuna mesafeli durmaları ve benzeri sebeplerle 1982 öncesi din eğitimi programlarının bugünkü anlamda bilimsel bir program geliştirme mantığı ile oluşturulmadığı görülmektedir (Aydın, 2004: 730-731).

Bahsedilen süreçte din eğitimi programları içerik açısından toplumsal amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen, bireysel amaçları işe koşmada yeteri kadar doyurucu değildir. Din eğitimi kitapları bireyin gerek kendi yaşamında gerek toplumsal yaşamında din ile bağlantılı karşılaştığı problemleri göz önünde bulundurmayan; bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve ahlaki gelişim basamaklarına dikkat edilmeksizin hazırlanmış bir ilmihal kitabı görünümündedir. Bu durum din öğretiminin yöntemini de etkilemiştir. Bu sebeple, din öğretiminde en çok kullanılan yöntem, düz anlatım yöntemi olmuş, soru-cevap, problem çözme gibi yöntemlere hemen hemen hiç yer verilmemiştir (Doğan, 2004: 629-630).

1980’li yıllardan başlayarak özellikle 2000’li yıllardan sonra din eğitimi programları da din bilimcileri ve eğitim bilimciler tarafından ele alınmış, çağdaş eğitim anlayışı perspektifi ile programa canlılık kazandırılmış, programın değişen ve gelişen çağın şartlarına cevap verebilecek duruma getirilmesine özen gösterilmiştir.

Bu bağlamda günümüz din öğretim programları incelendiğinde; öğretim programı hazırlanırken biyolojik, sosyal, kültürel ve ahlaki yönleriyle bir bütün olarak düşünülen bireyin, eğitimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alındığı görülmektedir.

Programda öğrenciyi, öğrenme ve bilgi üretme süreçlerinde etkin kılan yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Bunun yanında programda aktif öğrenme, işbirliğine dayalı öğrenme, bağımsız öğrenme, öğrenmeyi öğrenme, sınıf dışında eğitim, bireysel farklılıklara duyarlı eğitim gibi çeşitli uygulama ve yaklaşımlara ağırlık verildiği görülmektedir.

Söz konusu yeni programda öğrenci, bilgilerin doldurulacağı bir depo gibi görülmeyip öğretmenin rehberliğinde bilginin inşacısı konumuna getirilmiştir. Bu bağlamda bilgi ezberlenmeye değil bilgi üretmeye dayalı eğitim yaklaşım ve modelleri temele alınmıştır. Öğrenciler düşünmeye, soru sormaya, görüş alış-verişi yapmaya özendirilmiştir. Öğrencilerin haklarını bilen, kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmeleri önemsenmiş, her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitlilik dikkate alınmıştır.

Ortaya çıkan yeni yaklaşım ve öğrenci merkezli öğrenme ortamlarında din öğretmenin rolünün de geleneksel sınıflardaki rolünden farklılaştığı görülmektedir. Öğretmen kendi kararlarını uygulamak yerine öğrencilere yol göstermek, önerilerde bulunmak, gerekli durumlarda açıklama yapmak, fikir vermek, rehber olmak, onların gelişimlerini gözlemektir. Öğretmenin bir antrenör gibi öğrencileri motive eden, durumlara tanı koyan, gerektiğinde rehberlik eden, saha kenarından işleyişi yöneten, öğrencilerin yararına yeni ve özgün ortamlar hazırlayabilen, öğrenmekten bıkmayan ve sürekli araştıran özelliklere sahip olması gerekmektedir.²

Görüldüğü gibi, din öğretimi programları son gelişmeler ışığında çağdaş bir görünüm kazanmış, öğrenciye kazandırılması hedeflenen beceriler eskisinden farklılaşmıştır. Yeni yaklaşımlarla hedeflenen becerilerin kazandırılması için şüphesiz yeni tekniklerin işe koşulması gerekmektedir. İşte zihin haritalama tekniğinin de söz konusu becerilerin geliştirilmesinde yardımcı olacak unsurlardan birisi olduğu söylenebilir.

Şimdi zihin haritalama tekniğinin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, din eğitim ve öğretim sürecinde nasıl kullanılacağını bir örnek üzerinde ele alalım.

III. ZİHİN HARİTALAMA NEDİR?

Zihin haritalama tekniği, temelini 1960'lı yılların sonlarında Profesör Roger Sperry (Kaliforniya) ve arkadaşlarının beyin Serebral Korteks (dış kabuk) üzerine yaptığı çalışmalarından almaktadır. Sperry'nin araştırmalarına göre korteksin iki kısmı (lob veya yarım küresi) zihinsel fonksiyonları aralarında paylaşmaktadırlar. Araştırmada sol yarım kürenin mantık, sayılar, diziler, doğrusallık, analiz ve sıralama becerilerinde etkin olduğu, sağ yarım kürenin ise, ritim (müzik), uzamsal farkındalık, bütünlük (gestalt), hayal

² Ayrıntılı bilgi için Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB Yayınları, Ankara, 2010.

gücü, hayal kurma renk ve boyut zihinsel alanlarda baskın olduğu tespit edilmiştir (Buzan ve Buzan, 2012: 8). Diğer bir ifade ile sol beyin matematik, mantık, kelimeler (dil), doğrusalılık, analiz vb. faaliyetlerle ilgilenirken; sağ beyin müzik, hayal gücü, tahayyül, renkler, bütünlük (resmin bütünü) ve boyutla ilgili faaliyetlerle uğraşmaktadır (Buzan, 2011: 25).

İşte 60'lı yılların sonunda beyinde bilginin işleme süreci, beyin hücresinin yapısı ve işlevleri, serebral korteks üzerindeki araştırmaların eğitim alanına uyarlanması neticesinde zihin haritalama 1970'li yıllarda özel bir not alma tekniği olarak bir matematikçi, psikolog ve beyin araştırmacısı olan Tony Buzan tarafından geliştirilmiştir (Buzan ve Buzan, 2012: 10). Fakat kısa bir süre sonra zihin haritalama not alma tekniği olmasının yanında bilginin görsel sunumuna imkân veren görsel bir eğitim tekniği olarak öğrenme-öğretme sürecinde işlevsel bir araç olduğu kabul edilmiştir.

Zihin Haritası, İngilizce "mind map" ifadesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Fakat Türkçe'de zihin haritasının karşılığı olarak "bellek haritası", "akıl haritası", "beyin haritası", "anlam haritası" ve "fikir haritası" gibi farklı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2012: 6).

Novak'a göre, zihin haritalama tekniği, öğrencilerin anlamlı öğrenmelerinin iskeletini oluşturmak için bir yol olarak tavsiye edilen grafiksel bir gösterim şeklidir (Novak, 1998). Nast'a göre ise anahtar kelimeler ve resimlerle düşünceleri organize etmenin ve not almanın bir yolu olup; bilgi yığınlarını bir kâğıt üzerine özetleme tekniğidir (Nast, 2006). Bir başka tanıma göre zihin haritası, anahtar sözcük ve imgelerin birbiriyle birleşmesiyle zihinde meydana gelen doğal süreci, kâğıt üzerinde sürdürme yöntemidir (Gelb, 2002: 87). Zihin haritası tekniğinin mucidi sayılan Tony Buzan ise zihin haritasını, anahtar sözcükler ve anahtar görüntüler kullanarak genelde kâğıt üzerinde bilgi saklama, düzenleme ve önem sırasına göre organize etme tekniği olarak tanımlamaktadır (Buzan, 2009: 12).

Bu tanımlardan hareketle zihin haritalama tekniğini; düşünceler ve kavramlar arasında bağlantılar kurmak suretiyle anlama ve hatırlamayı kolaylaştırmak, bilginin nasıl kullanıldığını göstermek için, anahtar kelimeler, görseller ve renkler yardımıyla beyin bir bütün olarak (sağ ve sol beyin) öğretme-öğrenme sürecine dâhil edildiği, yaratıcılığın ön planda olduğu beyin temelli etkili grafiksel bir teknik olarak açıklamak mümkündür.

Yukarıdaki tanımları ortaya koyduktan sonra, zihin haritalamanın kavram haritalamadan farklı bir teknik ve zihin haritalarının da kavram haritalarından farklı bir materyal olduğunu da burada ifade etmek gerekmektedir. Zira birçok kişinin zihin haritalarını, daha yaygın kullanılan ve popüler olan kavram haritaları ile karıştırdığı görülmektedir (Buzan ve Buzan, 2012: 71; Şeyihoğlu vd., 2012: 87).

En genel anlamda söylemek gerekirse, zihin haritaları ile kavram haritaları birbirlerine bazı noktalarda benzemelerine rağmen bu iki materyal arasında tanımları, oluşturulma biçimleri, okuma yönü, kullanılan görsel araçlar, işlevleri gibi bazı yönlerden farklılıkları bulunmaktadır (Eppler, 2004: 43-44) .

IV. ZİHİN HARİTALARININ YAPILIŞI

Zihin haritalarının oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Öncelikle zihin haritaları belli bir sıraya göre ve şu kurallar takip edilerek oluşturulmalıdır (Buzan ve Buzan, 2012: 67-69; Gelb, 2002: 95-97; Brinkmann, 2003: 36-37; Şeyihoğlu vd., 2012: 68-70).

- Boş bir sayfa yatay bir pozisyonda tutularak işe başlanır. Yaratıcı düşüncenin sağlanabilmesi için kâğıdın merkezinden başlanmalıdır. Kâğıdın üst kısmından başlamak düşüncenin kısıtlanmasına sebep olabilir.
- Sayfanın merkezine zihin haritasının konusunu ifade eden resim veya simge(central idea/image) yerleştirilir. Eğer resmin kullanılması uygun görülüyorsa konuya uygun iyi seçilmiş anahtar bir sözcük de yazılabilir. Merkezden yapılan bu başlangıç beynin her yöne doğru özgürce düşünmesine imkân sağlar.
- Merkezden çevreye doğru dallar(branch) çizilir. Çizgiler üzerine doğrudan ana fikirleri ifade eden anahtar sözcükler(keywords) yazılır. Dalların sırası önemli değildir ancak konunun anlaşılması açısından belli bir sıraya gereksinim varsa dallar saat yelkovanı yönünde olabilir hatta numaralandırılabilir. Mümkünse her dala anahtar bir sözcük yazılır. Anahtar sözcükler hatırlama külçeleridir bu anlamda cümle ve paragraflardan daha kolay hatırlanabilir.
- Ana dallardan başlayarak alt dallar çizilir. Burada önemli olan düz çizgiler yerine, kıvrımlı dallar kullanılmasıdır. Buzan'a göre bu kıvrımlı dallar beynin çalışma tarzına paralellik gösterirler. Çünkü beyin bilgiyi düz yapılar kullanarak değil esnek bir yapıda işlemektedir. Beyin bir düşünceden diğer düşünceye doğrudan ulaşmadığı için düz çizgiler beyne sıkıcı gelebilir. Dolayısıyla ağaç dalları gibi kıvrımlar hem daha fazla ilgi çekmekte hem de göze daha hoş gelmektedir.
- Zihin haritasının tamamında renkler(colour) kullanılır. Çünkü renkler beynin sağ lobunun etkin olarak çalışmasını ve düşüncelerin daha iyi hatırlanmasını sağlar.
- Her dalda düşünceyi ifade eden bir anahtar kelime kullanılır. Düşünceler düz yazı biçiminde yazıldığında, bunları beynin ilişkilendirmesi zordur. Fakat dikkat çekici bir anahtar sözcük beyni harekete geçirebilir ve bu sayede o kelimeye ilişkin düşünce hatırlanabilir. Her anahtar sözcük ilişkili olduğu ifadeyi temsil edecek biçimde seçilmelidir.
- Sayfanın her yerinde imgeler(images) kullanılır. Merkez imgede olduğu gibi her imge binlerce kelimeyi ifadelendirir, bilginin hatırlanmasını kolaylaştırır ve yaratıcılığı artırır.
- Resimler, taslaklar, semboller eklenmelidir. Örneğin küçük oklar, geometrik figürler, ünlem işaretleri, soru işaretleri vb. bunlar zihin haritasını en iyi şekilde tanımlayan sembollerdir.

V. ZİHİN HARİTALARININ DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİM SÜRECİNDEKİ İŞLEVLERİ

Bir tekniğin veya materyalin eğitim öğretim sürecinde nasıl bir işlev gördüğünü anlayabilmek için bu tekniği öğrenme kuramları açısından değerlendirmek yani öğrenmenin nasıl gerçekleştiğine bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda “öğrenme” tanımları ve zihin haritalarının tanımları göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu materyalin hem Gestaltçı kurama hem yapısalcı kurama, hem de anlamlı öğrenme kuramına göre etkili bir teknik olduğu söylenebilir.

Bunun yanında zihin haritalarına din öğretimindeki yeni yönelim ve yaklaşımlar çerçevesinden bakıldığında önemli bir eğitim tekniği olduğu görülmektedir. İşte zihin haritaları, din öğretimindeki yeni yaklaşımlardan olan çoklu zekâ yaklaşımına, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına, beyin temelli öğrenme, etkin öğrenme, yaratıcılık gibi yeni yaklaşımlara uygun bir eğitim ve değerlendirme ortamı hazırlamaktadır. Bu anlamda değişik zekâ türlerini destekleyen bir teknik olarak eğitimde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Çağdaş din öğretimi yaklaşımlarında, bireylerin bilginin pasif alıcısı olarak yer aldığı eğitim modelleri, eğitim yöntem ve tekniklerinin yerine bireyin bilgi oluşturma sürecinde aktif olarak yer aldığı ve bilgiyi anlamlandırarak kalıcı öğrenmenin olduğu öğretim modelleri tercih edilmektedir. Bu anlamda zihin haritaları değerlendirildiğinde söz konusu teknik sayesinde öğrencinin bizzat aktif olduğu ve bilgiyi değişik görsel şekillerle anlamlandırdığı ve içselleştirdiği görülmektedir.

Kısaca zihin haritaları hem öğretmen hem de öğrenciler tarafından kullanılabilen bilgiyi sunma, saklama ve hatırlamayı hızlandırma vb. işlemleri ustalıkla ve sıkılmadan yapabilme becerisini kazandıracak neticede ise değişik bağlantıların kurulmasına yardım edeceğinden etkili ve kalıcı bir öğrenme sağlanmış olacaktır (Budd, 2004: 41-42).

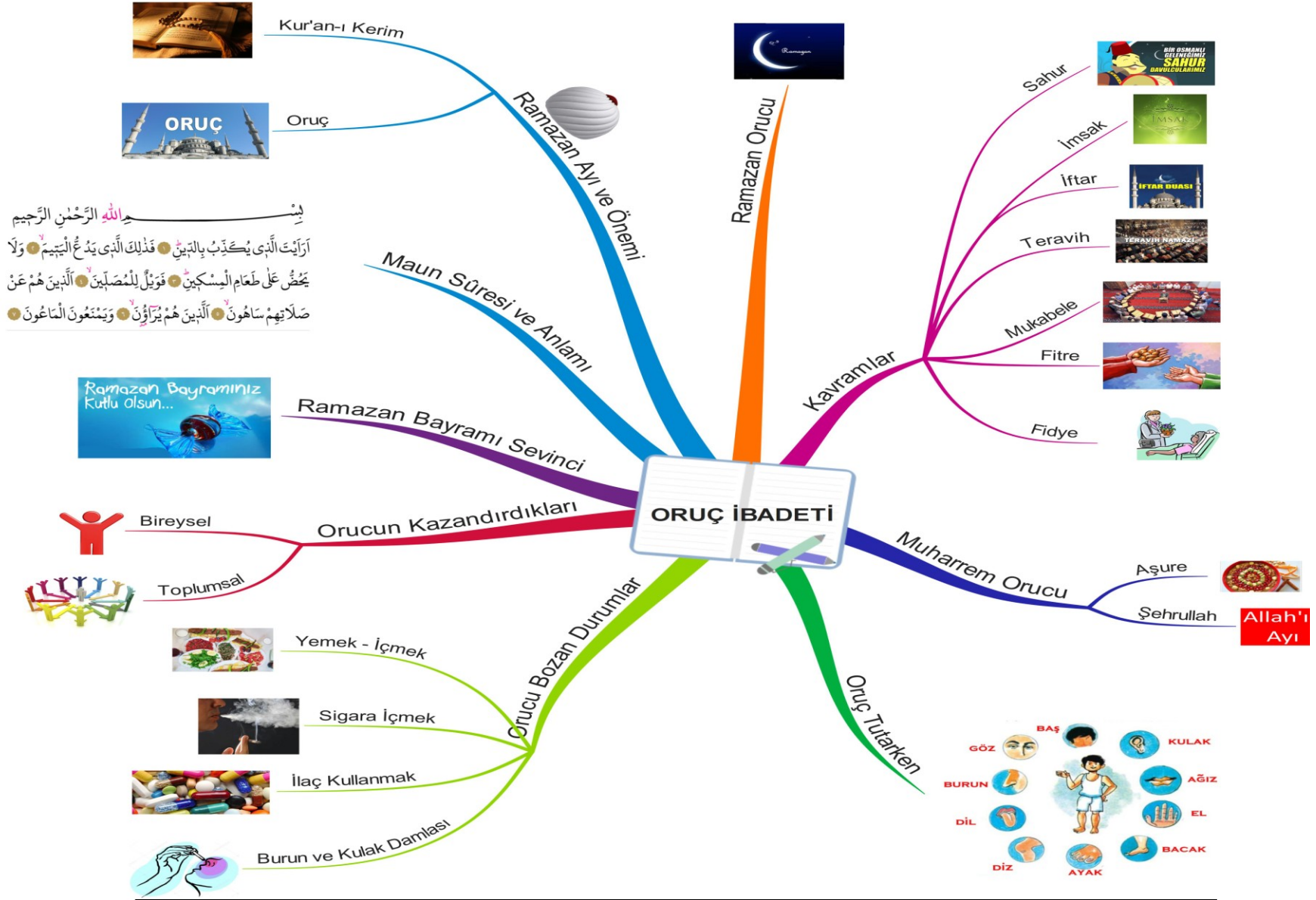
Din öğretim sürecinde, bahsedilen işlevleri yerine getireceği ve bu anlamda önemli bir teknik olduğu düşünülen zihin haritalarının din öğretiminde kullanılmasıyla ilgili akademik çalışmalara bakıldığında ise sınırlı düzeyde de olsa bazı çalışmaların olduğu görülmektedir.

Bu anlamda bizim araştırmamıza göre din öğretimi alanında ilk örneklerin Türkyılmaz tarafından 2012 yılında “Zihin Haritalarının Eğitim sürecinde (ve DKAB Dersinde) Kullanımı” başlıklı sempozyum bildirisıyla verildiği görülmektedir (Türkyılmaz, 2012). Güneş tarafından 2015 yılında yazılan ve daha sonraki yıllarda yeni baskıları da yapılan “Din Öğretimi Materyalleri “ isimli kitapta da üç farklı zihin haritası örneğine rastlanmaktadır (Güneş, 2015: 90, 92). Ayrıca Güneş, 2016 yılında yayınlanan nitel çalışmasında ise yapılandırmacı öğretim modeli temelinde zihin haritalarının din öğretiminde kullanılmasının öğrenciye önemli katkılar sunacağını ortaya koymuştur (Güneş, 2016).

Bunların dışında Kavak tarafından 2016 yılında yapılan doktora çalışmasında ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde zihin haritası oluşturma öğrenci başarısına, bilginin kalıcılığına ve öğrenmedeki duyuşsal özelliklere etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. (Kavak, 2016).

Buraya kadar anlatılanları daha somut hale getirmek için “oruç ibadeti” ile ilgili konunun zihin haritalama tekniği ile nasıl anlatılabileceğini bir örnek üzerinde ele alalım.

Şekil 1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 7.Sınıf 1. Ünitenin Zihin Haritası

Haritalamada da görüldüğü gibi bu teknik sayesinde öğrenci “oruç ibadeti” ile ilgili konu ve kavramları aynı sayfa üzerinde örgütlenmiş bir bütün olarak görecektir. Böylece konular ve kavramlar arasındaki ilişkiyi öğrenci daha iyi kavrayacak, haritadaki resimler, anahtar kelimeler sebebiyle bilgilerin daha kalıcı olması sağlanacaktır. Dolayısıyla zihin haritalamanın din öğretimi programında yer alan kazanımlara öğrencilerin ulaşmasında önemli bir teknik olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, iletişim imkânlarının artması gibi faktörler sonucunda toplumsal alanda çok hızlı değişiklikler olduğu gibi bu sürecin zorunlu sonucu olarak eğitim anlayışında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin geçmişte eğitimin amacı, bireylerin zayıf yönlerini onarıp, onlara temel becerilerde yeterlilik kazandırarak ortalama benzer bireyler yetiştirmek iken günümüzde, daha çok bireysel farklılıkların gözetildiği ve bireylerin başarılı yönlerinin ortaya çıkarıldığı bir süreci gerçekleştirmek olarak algılanmaktadır.

Bu anlamda din öğretimi programları da din bilimcileri ve eğitim bilimciler tarafından son gelişmeler ışığında ele alınmış; böylece programın, çağdaş eğitim anlayışı perspektifiyle, değişen ve gelişen çağın şartlarına cevap verebilecek duruma getirilmesine çalışılmıştır. Bunun neticesinde de öğrenciye kazandırılması hedeflenen beceriler eskisinden farklılaşmıştır. Çağdaş din öğretimi yaklaşımlarında, bireylerin bilginin pasif alıcısı olarak yer aldığı eğitim modelleri, eğitim yöntem ve tekniklerinin yerine artık bireyin bilgi oluşturma sürecinde aktif olarak yer aldığı ve bilgiyi anlamlandırarak kalıcı öğrenmenin olduğu öğretim modelleri tercih edilmektedir. Sözkonusu programda öğrenciyi, öğrenme ve bilgi üretme süreçlerinde etkin kılan yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Bunun yanında programda aktif öğrenme, işbirliğine dayalı öğrenme, bağımsız öğrenme, öğrenmeyi öğrenme, sınıf dışında eğitim, bireysel farklılıklara duyarlı eğitim gibi çeşitli uygulama ve yaklaşımlara ağırlık verildiği görülmektedir.

Ortaya çıkan yeni yaklaşım ve öğrenci merkezli öğrenme ortamlarında din öğretmenin rolünün de geleneksel sınıflardaki rolünden farklılaştığı görülmektedir. Günümüzde öğretmen, kendi kararlarını uygulamak yerine, bir antrenör gibi öğrencileri motive eden, onlara yol gösteren, önerilerde bulunan, gerekli durumlarda açıklama yapan, fikir veren, onların gelişimlerini gözleyen bir kişi olarak görülmektedir.

Yeni yaklaşımlarla hedeflenen becerilerin öğrenciye kazandırılmak istenmesi, şüphesiz yeni tekniklerin de işe koşulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde zihin haritalama tekniği, din öğretimindeki yeni yönelim ve yaklaşımlar çerçevesinde önemli bir öğretim tekniği olduğu görülmektedir. Zira zihin haritaları, din öğretimindeki yeni yaklaşımlardan olan çoklu zekâ yaklaşımına, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına, beyin temelli öğrenme, etkin öğrenme, yaratıcılık gibi yeni yaklaşımlara uygun bir eğitim ve değerlendirme ortamı hazırlamaktadır. Bu anlamda değişik zekâ türlerini destekleyen bir teknik olarak eğitimde önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Kısaca söylemek gerekirse din öğretimi programlarında tanımlanan ve bireyde geliştirilmesi hedeflenen bilgi ve beceriler göz önünde bulundurulduğunda, zihin haritalama tekniğinin, işlevsel yeni bir teknik olduğu görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi din öğretiminde zihin haritalama tekniğinin

kullanılması ile ilgili çok sınırlı düzeyde çalışmalar yapılmış olduğundan bu bağlamda söz konusu alanda daha çok çalışmanın yapılması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. Ş. (2004). "İkibinli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi: Bugünden Geleceğe- Tartışma", Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum ve Tartışmalar, 28-30 Mart 2001, Ankara: MEB Yayınları.
- Brinkmann, A. (2003). "Graphical Knowledge Display-Mind Mapping and Concept Mapping as Efficient Tools in Mathematics Education", *Mathematics Education Review*, No 16, April.
- Budd, J. W. (2004). "Mind Maps As Classroom Exercises", *The Journal of Economic Education*, 35:1.
- Buzan, T. (2009). *Akıllı Haritaları: Yaratıcılığınızı Harekete Geçirin ve Hayatınızı Dönüştürün*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- Buzan, T. (2011). *Aklını Kullan*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Buzan, T.; Buzan, B. (2012). *Zihin Haritaları*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Doğan, R. (2004). "1980'e Kadar Türkiye'de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980)", Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum ve Tartışmalar (28-30 Mart 2001), Ankara: MEB Yayınları.
- Eppler, M. (2006). "A Comparison Between Concept Maps, Mind Maps, Conceptual Diagrams and Visual Metaphors as Complementary Tools for Knowledge Construction and Sharing", *Information Visualization*, 5(1), USA.
- Gelb, M. J. (2002). *Düşünmenin Tam Zamanı*, İstanbul: Arion Yayınevi.
- Genç, S. Z.; Eryaman, M. Y. (2007). "Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Afyon.
- Girgin, G. (2011). "Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik", *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ed. Alim Kaya), 7. Baskı, Ankara: Anı Yayınları.
- Güneş, A. (2015). "Din Eğitimi Materyalleri", İstanbul: Dem Yayınları.
- Güneş, A. (2016). "Din Öğretiminin Yapılandırmacı Temelleri ve Yeni Bir Öğrenme-Öğretme Materyali Olarak Zihin Haritaları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 6, 1488-1500.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu (2010), Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, Ankara.
- Kavak, R. (2016). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Zihin Haritası Oluşturmanın Öğrenci Başarısına, Kalıcılığa ve Öğrenmedeki Duyuşsal Özelliklere Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Nast, J. (2006). *Idea Mapping: How to Access Your Hidden Brain Power, Learn Faster, Remember More and Achieve Success in Business*, John Wiley&Sons, Inc., New Jersey.
- Novak, J. D. (1998). *Learning Creating and Using Knowledge: Concept Maps as Facilitative Tools in Schools and Corporations*. Manwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2010), Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB Devlet Kitapları, Ankara.

Özden, Y. (2011). *Öğrenme ve Öğretme*, 11. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sünbül, A. M. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Şeyihoğlu, A.; Akbaş, Y.; Kartal, A. (2012). *Uygulama Örnekleri İle Coğrafya Eğitiminde Kavram ve Zihin Haritaları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Şişman, M. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*, 8. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Türkyılmaz, H. (2012). "Zihin Haritalarının Eğitim Sürecinde (ve DKAB Dersinde) Kullanımı", IV. Ulusal Öğretmenim Sempozyumu, 25 Kasım 2012, İstanbul.

Yılmaz, G. (2012). *Çokgenler Konusunun İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerine Vee Diyagramları ve Zihin Haritaları Kullanılarak Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.

EXTENDED SUMMARY

I. INTRODUCTION

A "traditional education" approach had been adopted by our education system and instructional techniques in line with the adopted approach were used for many years in schools.

Modern technological developments have caused rapid changes throughout the world in many fields and resulting from these changes people's attitudes towards life and as a necessary consequence of this process their perception of education has changed. The educational system is among the most fundamental institutions related both to the present and future condition of a society and is one of the main social change dynamics. Within this context, the educational system is being updated constantly in response to changing conditions and expectations of the society with time while trying to answer current demands and circumstances. Hence, the importance of information transfer approach to students has diminished as the current bulk of information transferred is rapidly out of date. Therefore, the education given to the students in these days and the skills to be developed have differentiated to a great extent from those in the past.

Nowadays, education is perceived as a process considering individual differences and unfolding successful individual aspects rather than bringing up individuals with similar averages by strengthening their weaknesses and enabling the acquisition of competence in basic skills. Knowing how to learn, learning to learn, individual learning, learning in teams and as an organization is accepted as the basic elements of education (Genç and Eryaman, 2007: 98). Education and instruction are not considered as a direct transfer of pre-determined content to students, but as a process for the facilitation of learning, for helping learners to construct their own individual knowledge, meaning or interpretation of the external world. Therefore, in the design and implementation of instructional practices, conditions facilitating learning of the students, rather than what and

how teachers teach and implement classes are highlighted. Hence, the roles assigned to the teacher have also changed.

In the current perception of education, in contrast to that of the traditional era, instead of bringing up information loaded people, educating people who are capable of accessing necessary knowledge when required, classifying, analyzing, using information, using the information to solve problems, and generating new information has become the main goal. In short, new approaches require individuals who have developed "knowledge organization skills".

II. CHANGING PARADIGM OF RELIGIOUS EDUCATION, METHODS AND TECHNIQUES

In this context, on analyzing current religious education curriculums, it can be seen that while preparing the curriculum the individual who is considered biologically, socially, culturally and morally as a whole is embraced as both the subject and object of the educational process.

In the curriculum approaches effective in the process of learning and generating knowledge such as constructivist approach, multiple-intelligences theory, peer-centered learning are taken into consideration. Moreover, the program also emphasizes various applications and approaches such as active learning, cooperative learning, independent learning, learning how to learning, out-of-class education, and education sensitive to individual differences.

The emerging new approach and student-centered learning environments led to a differentiation in the role of the religion teacher from the traditional classroom.

As seen, in the light of recent developments, religious education programs were modernized and the skills to be acquired by the students have differentiated from the previous ones. In order to enable the students to gain the skills that are aimed with the new approaches, development of new techniques is a precondition. Mind mapping technique is one of the elements that will help students in the development of such skills.

III. THE FUNCTIONS OF MIND MAPS IN THE RELIGIOUS EDUCATION AND LEARNING PROCESS

In order to understand how a technique or material functions in the education and instruction process, it is necessary to evaluate it in terms of learning theories in other words how learning is realized. Hence, considering the definitions of "learning" and mind maps, it can be said that the material mentioned is an effective technique according to gestalt, constructivist, and meaningful learning theories.

Moreover, if mind maps are considered within the framework of new directions and approaches in religious education, it emerges as an important educational technique. Hereby, mind maps are preparing an educational and evaluation setting compatible with new approaches such as multiple-intelligence theory, constructivist learning approach, brain-based learning, effective learning, and creative learning all among the

novel approaches in religious education. Thus, it can be assumed that mind map has an important function as a technique supporting different kinds of intelligence.

It is seen that there are some limited studies in the academic studies related to the use of mind maps in religion teaching in the religious teaching process which will fulfill the mentioned functions and considered to be an important technique in this sense.

IV. RESULTS

Considering mind mapping technique within the context of new orientations and approaches in religious education, it seems to be an important instructional technique. Mind maps prepare an education and evaluation environment compatible with new approaches like multiple-intelligence theory, constructivist learning approach, brain-based learning, effective learning, and creative learning all among the new approaches in religious education. In this regard, mind maps can be assumed to have an important function as a technique supporting different kinds of intelligences. In short, mind mapping technique is a functional novel technique, if the knowledge and skills defined in the religious education programs to be developed in the individuals are taken into consideration.

Considering the limited number of studies conducted on the use of mind mapping technique in religious education, further studies are required.